

TALABALARNING O‘Z-O‘ZINI RIVOJLANTIRISH KOMPETENSIYALARINI INKLYUZIV TA’LIMDA SHAKLLANTIRISH METODLARI

Musayev Ashurali Shamshidinovich

Toshkent amaliy fanlar universiteti pedagogika kafedrasida dotsenti

Annotatsiya: *Mazkur tezisdagi inklyuziv ta’lim muhitida talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirish metodlari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. O‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasining mohiyati, inklyuziv ta’limdagi o‘rni hamda uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalar yoritilgan. Tezisdagi shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, adaptiv ta’lim texnologiyalari, reflektiv metodlar va interaktiv o‘qitish usullarining samaradorligi o‘rganilgan. Shuningdek, inklyuziv ta’lim muhitida talabalarning mustaqil fikrlashi, motivatsiyasi va o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *inklyuziv ta’lim, o‘z-o‘zini rivojlantirish, kompetensiya, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, adaptiv texnologiyalar, refleksiya, motivatsiya, pedagogik metodlar.*

KIRISH

Bugungi globalashuv va raqamlashtirish jarayonida ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri har bir talabaning individual imkoniyatlarini rivojlantirish va uning mustaqil ta’lim olish kompetensiyalarini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, inklyuziv ta’lim muhitida bu masala alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki inklyuziv ta’lim barcha talabalar, jumladan, alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan shaxslar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan pedagogik tizim hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda talaba passiv bilim oluvchi emas, balki o‘z ta’lim faoliyatining faol subyekti sifatida qaralmoqda. Shu sababli o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasi ta’lim jarayonining markaziy komponentiga aylanmoqda. Mazkur kompetensiya shaxsning o‘z bilim va ko‘nikmalarini mustaqil ravishda takomillashtirish, o‘z oldiga maqsad qo‘yish, faoliyatini rejalashtirish va natijalarni baholash qobiliyatini ifodalaydi.

Inklyuziv ta’lim muhitida talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirish murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda individual yondashuv, moslashuvchan metodlar, psixologik qo‘llab-quvvatlash va zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt, adaptiv ta’lim tizimlari, learning analytics va interaktiv platformalar ta’lim jarayonini individuallashtirish imkoniyatlarini kengaytirdi. Bu esa talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini samarali shakllantirishga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish va shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu sababli mazkur mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq etish dolzarb ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

O‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasining pedagogik mohiyati

O‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasi shaxsning mustaqil ravishda bilim olish, o‘z faoliyatini boshqarish va doimiy ravishda o‘z ustida ishlash qobiliyatini anglatadi. Ushbu kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- motivatsion komponent;
- refleksiv komponent;
- kommunikativ komponent;
- axborot bilan ishlash kompetensiyasi;
- o‘zini boshqarish kompetensiyasi.

Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasi zamonaviy ta’limning asosiy natijalaridan biri hisoblanadi.

Inklyuziv ta’limning o‘ziga xos xususiyatlari

Inklyuziv ta’lim barcha talabalar uchun teng imkoniyat yaratishga qaratilgan tizim bo‘lib, unda har bir shaxsning individual ehtiyojlari hisobga olinadi.

Inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillari:

- tenglik;
- individuallashtirish;
- moslashuvchanlik;
- hamkorlik;
- ijtimoiy integratsiya.

Inklyuziv muhitda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki fasilitator va motivator sifatida ham faoliyat yuritadi.

Talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirish metodlari

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim metodi

Mazkur metod talabaning individual ehtiyojlari va qiziqishlariga asoslangan holda o‘quv jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi.

Bu metod:

- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- motivatsiyani oshiradi;
- individual o‘quv trayektoriyasini shakllantiradi.

Reflektiv metodlar

Refleksiya talabaning o‘z faoliyatini tahlil qilishi va baholashiga yordam beradi.

Reflektiv metodlarga:

- kundalik yuritish;
- portfolio;
- o‘z-o‘zini baholash;
- reflektiv suhbatlar kiradi.

Ushbu metodlar talabaning o‘zini anglash va rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Adaptiv ta’lim texnologiyalari

Adaptiv tizimlar talabaning bilim darajasini tahlil qilib, unga mos o‘quv materiallarini taqdim etadi.

Masalan:

Moodle, Google Classroom, AI tutor tizimlari, Learning analytics platformalari.

Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar individual yondashuvni ta’minlashda samarali vosita hisoblanadi.

Interaktiv o‘qitish metodlari

Interaktiv metodlar talabalarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Bular:

- debat;
- case-study;
- loyiha metodi;
- brainstorming;
- hamkorlikda o‘qitish.

Mazkur metodlar kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Raqamli pedagogika metodlari

Raqamli vositalardan foydalanish:

- mustaqil ta’limni rivojlantiradi;
- axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi;
- motivatsiyani oshiradi.

Elektron darsliklar, multimedia vositalari va virtual platformalar inklyuziv ta’lim samaradorligini oshiradi.

Inklyuziv ta’limda o‘z-o‘zini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar

Ijobiy omillar:

- psixologik qo‘llab-quvvatlash;
- motivatsion muhit;
- individual yondashuv;
- zamonaviy texnologiyalar.

Salbiy omillar:

- texnik infratuzilmaning yetarli emasligi;
- pedagoglarning raqamli kompetensiyasi pastligi;
- metodik ta’minotning kamligi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Inklyuziv ta’lim muhitida talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, reflektiv metodlar, adaptiv texnologiyalar va interaktiv o‘qitish usullari ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

TAVSIYALAR

1. Inklyuziv ta’limda adaptiv texnologiyalarni keng joriy etish;
2. Pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish;
3. Reflektiv metodlardan foydalanishni kengaytirish;
4. Individual ta’lim trayektoriyalarini yaratish;
5. Sun’iy intellekt asosidagi ta’lim platformalarini ishlab chiqish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Connectivism Theory. - Journal of Learning, 2014. - 18-22 p.
2. Muslimov N.A. Pedagogik kompetensiyalar. - Toshkent: Fan, 2020. - 184 b.
3. Begimqulov U.Sh. Elektron ta’lim metodikasi. - Toshkent, 2021. - 146 b.
4. Kasimov A.A. Sun’iy intellekt va ta’lim. - Toshkent, 2025. - 88 b.
5. Karimov S.M. Raqamli pedagogika asoslari. - Samarqand, 2021. - 175 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasi. - Toshkent, 2020.